

آثار نویافته

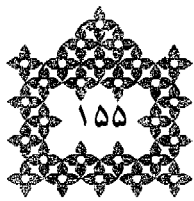
مرکز تحقیقات و پژوهش در علوم اسلامی

الآثار المكتشفة حديثا

يختصّ هذا المقال بالتعريف ببعض الكتب - أو النسخ - التي تمّ الكشف عنها حديثا لعدد من علماء الشيعة الإمامية. وقد أشار الكتاب إلى مؤلفات لعليّ بن عبد العالي (المحقق الكركي)، شمس الدين محمد الجباعي، صفّي الدين محمد القمي، الشيخ جعفر الشوشتری، القاضي سعيد القمي، شجاع الدين محمد المازندراني والميرزا محمد باقر الأردبيلي. ومن جملة الكتب التي تمّت الإشارة إليها في المقال: منتخب فهرست منتخب الدين، حاشية تحرير الأحكام، خلاصة البلدان، تقارير وفقه الشيخ مرتضى الأنصاري، آينه جهان وتحفه سليمان و رموز كنوز الحكمة السجادية في شرح الصحيفة السجادية.

چکیده: این گفتار به معرفی چند کتاب یا نسخه نویافته از برخی عالمان شیعه امامی اختصاص دارد. نویسندگان به کتاب‌هایی از علی بن عبد‌العالی (محقق کرکی)، شمس‌الدین محمد جباعی، صفی‌الدین محمد قمی، شیخ جعفر شوشتری، قاضی سعید قمی، شجاع‌الدین محمود مازندرانی، میرزا محمد باقر اردبیلی، اشاره کرده‌اند. در این گفتار، به کتاب‌هایی از جمله منتخب فهرست منتخب‌الدین؛ حاشیه تحریر الاحکام؛ خلاصه‌البلدان؛ تقریرات فقهی شیخ مرتضی‌انصاری؛ آینه جهان و تحفه سلیمان؛ رموز کنوز حکمت سجادیه در شرح صحیفه سجادیه اشاره می‌شود.

کلید واژه‌ها: انصاری، مرتضی کرکی، علی، جباعی، شمس‌الدین قمی، صفی‌الدین محمد شوشتری، جعفر قمی، قاضی سعید؛ مازندرانی، محمود؛ اردبیلی، محمد باقر؛ منتخب فهرست منتخب‌الدین (کتاب)؛ حاشیه تحریر الاحکام (کتاب)؛ خلاصه‌البلدان (کتاب)؛ تقریرات فقهی شیخ انصاری (کتاب)؛ آینه جهان و تحفه سلیمان (کتاب)؛ صحیفه سجادیه (کتاب).

۱. دور ساله از محقق کرکی

علی بن عبدالعالی عاملی معروف به محقق ثانی و محقق کرکی (م ۹۴۰ ق) از علمای بزرگ شیعه در سده دهم هجری است که آثار بسیاری در علوم اسلامی از خود بجا گذاشته است. معروف ترین اثر وی جامع المقاصد در شرح قواعد الأحكام علامه حلی است که به اهتمام مؤسسه آل البیت علیه السلام در چهارده جلد به چاپ رسیده است.

بقیه آثار به جا مانده از محقق کرکی به اهتمام شیخ محمد حسون در دوره دوازده جلدی حیات المحقق الكرکي و آثاره چاپ شده است.

اکنون معرفی دور ساله تازه یاب از آثار محقق کرکی که در کار شیخ حسون نیامده است:

۱. أجوبة مسائل الشيخ حسين الجزائري الأولى والثانية والثالثة

سه رساله است که هر کدام حاوی پرسشهای فقهی از شیخ حسین جزائری و پاسخهای کوتاه فتوایی از محقق کرکی است. در حیات المحقق الكرکي و آثاره نامی از آن به میان نیامده است.

نسخه‌ای از آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و تصویر آن را در ضمن نسخه‌های عکسی کتابخانه آیه الله مرعشی دیده و در فهرست تازه انتشار آنجا معرفی کرده‌ام. (بنگرید: فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه آیه الله مرعشی، ج ۳، ص ۳۵۶-۳۵۷).

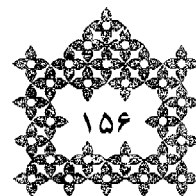
۲. حاشية تحرير الأحكام الشرعية على مذهب الإمامية

حاشیه‌ای است با عنوان (قوله - قوله) بر تحریر الأحكام الشرعية على مذهب الإمامية علامه حلی (م ۷۲۶). در الذریعه ج ۶، ص ۲۳ از این حاشیه یاد شده و گفته که نسخه‌ای از آن را در کتابخانه شیخ هادی آل کاشف الغطاء در نجف دیده است.

آقای حسون نیز از این حاشیه یاد کرده (نک: حیات الحق کرکي و آثاره ج ۲، ص ۴۱۵-۴۱۶) ولی گفته: «إني لم أشاهد هذه الحاشية ولم أعثر على نسخة خطية لها...».

نسخه مورد بحث مادر کتابخانه ملی نگهداری می‌شود و تصویری از آن را ضمن نسخه‌های عکسی کتابخانه آیه الله مرعشی دیده و در فهرست تازه انتشار آنجا معرفی کرده‌ام.

بنگرید: فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه آیه الله مرعشی، ج ۳، ص ۴۶۸.

۲. رساله‌ای نویافته از شمس الدین محمد جباعی

از شمس الدین محمد بن علی جباعی (۸۸۶ق) جد پدر شیخ بهایی، چند مجموعه به جا مانده که دوست دانشمند آقای علی اکبر زمانی نژاد مقالاتی در معرفی آنها نشر دادند. اینک به معرفی اثری نویافته از جباعی می‌پردازیم.

جباعی منتخبی از الفهرست منتجب الدین علی بن عبیدالله بن بابویه رازی (بعد از ۵۸۵ق) ساخته که نسخه‌ای از آن در کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی موجود است. و در فهرست آنجا به اشتباه به عنوان «فهرست منتجب الدین» معرفی شده است.

این تلخیص، اسامی دانشمندانی را دربردارد که تألیف یا نظمی داشتند و یا از مشاهیر بوده‌اند. وی با استفاده از نسخه الفهرست منتجب الدین که به خط شهید اول مورخه ربیع الآخر ۷۷۶، بوده به تلخیص آن پرداخت. گفتنی است شهید اول نیز از روی نسخه محمد بن محمد بن علی حمدانی قزوینی - از شاگردان منتجب الدین - مورخه رجب ۶۱۳ نسخه خود را کتابت کرده است. جباعی در پایان رساله می‌گوید:

يقول محمد بن علي الجباعي - عفا الله عنه - آتني أخذت البعض و تركت طلباً للاختصار ولم أكتب إلا من له تصنيف أو نظم أو ذكر مشهور و كتبت من نسخة بخط الشيخ شمس الدين محمد بن مكي صورة كتابته: تم فهرست أسماء علماء الشيعة و مصنفيه و كتب العبد الراجي إلى عفوريه محمد بن مكي بن محمد هزيع ليلة الثلاثاء لخمس بقين من شهر ربيع الآخر و سنة ست و سبعين و سبعمائة بالحلة نقلاً من خط الفاضل محمد بن محمد بن علي الحمداني القزويني في أواسط شهر الله الأصب رجب عمت ميامنه سنة ثلاث عشرة و ستمائة... قال ابن مكي بخط الأصل: غورض بالمتنسخ منه... قال ابن مكي: وآتي عارضته بها مع نفسي بتاريخ الكتابة والحمد لله....

این اثر به تفصیل در شهید الأول حیات و آثاره معرفی شده است.

نک: فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه آیه الله مرعشی، ج ۴، ص ۲۰۷-۲۱۰.

۳. نسخه ای مهم و تازه یاب از خلاصة البلدان قمی

خلاصة البلدان، اثر صفی الدین محمد بن محمد هاشم حسینی قمی، تألیف در ۱۰۷۹ ق، که به کوشش حسین مدرسی طباطبایی در ردیف مأخذ تحقیق درباره قم به چاپ رسیده:

مدرسی در چاپ خلاصة البلدان از نسخه موزه بریتانیا (۸۳۷۵. or) بهره برده که دارای هشت باب بوده، و به گفته وی در أنوار المشعشعین حکایاتی از خلاصة البلدان نقل شده که در نسخه مورد استفاده وی نیامده است.

خوشبختانه در این روزها نسخه ای ارزشمند از خلاصة البلدان برای فروش به کتابخانه مجلس عرضه شده که اضافاتی نسبت به نسخه مدرسی دارد. این نسخه دارای دوازده باب است که عناوین ابواب اضافی آن چنین است:

باب نهم: در ذکر بعضی از احوال موضع غدیر خم؛

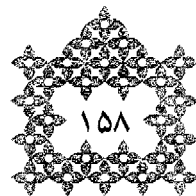
باب دهم: در ذکر بعضی از محاسن دار المؤمنین سبزوار؛

باب یازدهم: در ذکر بعضی از محاسن دار المؤمنین استرآباد؛

باب دوازدهم: در ذکر بعضی از احوال مشهد مقدس رضوی، که در این باب حکایات متعددی آورده است.

این نسخه از آغاز و انجام اندکی افتادگی دارد لذا نام کاتب و تاریخ کتابت در آن ذکر نشده، ولی به نظر می رسد از قرن دوازدهم هجری باشد.

نسخه بر اثر نامهربانی و بی توجهی مالکان آن آسیب جدی دیده ولی مطالب آن مقروء و خوانا است. شایسته است ابوابی که در نسخه چاپی نیامده، از روی این نسخه تصحیح و چاپ شود.

۴. آینه جهان و تحفه سلیمان، اثری فارسی از قاضی سعید قمی

آینه جهان و تحفه سلیمان در ترجمه مرآة الزمان کتابی است در جغرافیا و غرایب جهان از آثار قاضی سعید قمی در یک مقدمه و پنج باب به شرح زیر:

مقدمه: در بیان صورت عالم و شکل زمین؛

باب اول: در ذکر دریاها و جزیره‌ها و رودها و عجایب آنها، در سه فصل؛

باب دوم: در ذکر کوه‌ها و چشمه‌ها و سنگها و غرایب آنها در سه فصل؛

باب سوم: در ذکر بنای شهرها و عمارتها در یک فصل؛

باب چهارم: غرایب امور انبیا و عجایب احوال پادشاهان و هدایا و تحف ایشان و ذکر کاهنان،

در چهار فصل؛

باب پنجم: در ذکر عجایب متفرقه، در سه فصل.

آغاز: بسمله. شیرین تر حکایتی که چاشنی بخش کام تلخکامان سرگشته که در صحاری

معرفت باری هایم و حایر و در دریافت ذات پاک احدیت.

و اینک چند نکته:

یکم: در نسخه نویافته از این اثر که اخیراً برای فروش به کتابخانه مجلس عرضه گردید، در مقدمه به نام کتاب و مؤلف اینگونه تصریح شده: «آینه جهان و تحفه سلیمان، محمد سعید شریف قاضی قمی».

دوم: این کتاب به دستور و به نام شاه سلیمان صفوی نگاشته شده و تألیف آن در روز پنج شنبه ۱۵ شوال ۱۰۷۸ به پایان رسیده است.

سوم: نسخه ناقصی از این اثر در کتابخانه ملک به شماره ۵۳۴ موجود است و در فهرست آنجا با عنوان «ترجمه منتخب مرآة الزمان» معرفی شده است.

چهارم: استاد علامه جناب حاج سید محمد علی روضاتی را عقیده بر این است که آثار قاضی سعید قمی جملگی به زبان عربی تألیف شده و آثار فارسی منسوب به او، در واقع از دانشمند طبیب همنام و معاصرش محمد سعید حکیم می‌باشد. و در این باره مقاله مبسوطی در دومین دوگفتارشان ارائه فرموده‌اند. به هر حال چنان که آمد در نسخه تازه باب آینه جهان و تحفه سلیمان، در مقدمه، مؤلف به نام خود تصریح کرده با این عنوان «محمد سعید شریف قاضی قمی» و دانسته است که وصف «قاضی» مخصوص به قاضی سعید قمی فیلسوف مشهور بوده و همنام و معاصر وی به «محمد سعید حکیم» معروف است.

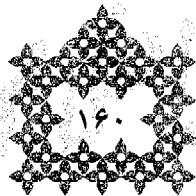
پنجم: با توجه به تاریخ تولد قاضی سعید (سال ۱۰۴۹ق) و تاریخ تألیف این اثر (سال ۱۰۷۸ق) مشخص می‌شود قاضی سعید قمی این اثر را در ۲۹ سالگی نوشته و شاید از نخستین تألیفات وی باشد. والله العالم.

ششم: نام این کتاب در موسوعه شریف الذریعه نیامده و می توان این مدخل را بر الذریعه استدراک کرد.
هفتم: این رساله از روی نسخه ناقص کتابخانه ملک در فرهنگ ایران زمین، ج ۲۷،

بسم الله الرحمن الرحيم
 شیرین ز حکایتی که چاشنی بخش کام نخلکامان گشته که در صفا
 معرفت باری بایم و عیار و در دریافت ذلت پاک حدت
 راجل بسایزند سنایش که در گارست خبر شاد و که به بلدی
 انبیا و سل کم کشنکان ابارگاه قدس خود راه نمود و
 عاقله را در بجه اورشان کرد ایند که بصیقل کار مجاهدات
 و تزیین اخلاق و صفات جلالی آن مرآة عالم نما
 کرده بخش غایب احوال و عجب انوار و فعال و پنهان حقیقت

نورسند

کل فیضی الہی، زکطر آئینہ مہر و ماہ، بود شاہ دین شمع
 بزم جہان، جو پروانگان کرد او بندگان، بشارت
 یکے از اضماع کیشان استان خلافتشان، عرف
 صدور یافت کہ این کہترین داور و ام دولت قاہرہ و
 خلوص سلطنت باہرہ المحتاج الی الملک اللطیف الغنی محمد
 سعید شریف، لغامنی العقی آن کتاب از زبان فارسی
 ترجمہ نماید و این ضعیف بقتضاعت و عدم استطاعت
 اعتنائاً لا افر اقام نمود امید کہ مقبول و مستحسن افتد و ان
 رسالہ ۴ موسوم ساخت بآئینہ جہان و حصہ سلیمان دو
 حصہ قرآن و لہو و التوفیق و این رسالہ شش مرتبہ و
 پنج باب منقذہ در بیان صورت عالم و شکل زمین، اول
 در ذکر دریا و جزیرہ و رود و بحال اینک و در آن فصل است

همه شادی و خوشبختی ای دوست در آن خانه که همایش تو باشد
خوش جانم که جهانم تو باشی خوش در در که در نامش تو باشد

مؤد تمام شد ترجمه کتاب مرآة الزمان فیال دنیعت عالم
وعالمیان در دروختنبه پندهم شوال المکریم ششم خلوص
اعلی حضرت ظہر اللہی براورنگ جهان بینی ششہ امیدکہ
سایہ ان عالمقدار بر روش کافہ لامع مستندم ابر
حذا یا این شہ حقراں بدولت تا ابد پایندگی
مکن بر سر بر کاہ اسنے بود تا زندگانی زندگی
حذا و ندان ملک و سرور را بسک بندگانش بند
ہر انگوشت روگردان بنجا زہر در کاہ اور ارانگی
بہشت خشک سال تنگستان را بر جود او بارنگی د
نمقت ہذہ ارسالہ فی کمال الاستعجال وقع الفراغ
من تنقیحہ فی ہوم جمعہ خمس عشرین شہریج
الثانی من شہور سادہ عشرین
عبداللہ الف تم
عم

۵. دو اثر تازه یاب از جدّ خلیفه سلطان آملی

شجاع الدین محمود بن علی حسینی مازندرانی اصفهانی از علمای شیعه در اوایل قرن یازدهم هجری است که نامش در طبقات اعلام الشیعه (قرن ۱۱، ص ۵۵۴) آمده و از او به عنوان جدّ خلیفه سلطان (سلطان العلماء آملی متوفای ۱۰۴۶ق) و شیخ اجازه حسین بن حیدر حسینی کرکی عاملی یاد شده است، اما در کتاب الذریعه تألیفی از وی معرفی نشده است.

چندی پیش در جلسه تقویم نسخ خطی در کتابخانه مجلس مجموعه‌ای ارزشمند عرضه شد که حاوی دو کتاب اصولی از تألیفات شجاع الدین بود بدین شرح:

۱. حاشیه شرح عضدی بر مختصر الأصول (اصول فقه - عربی)

آغاز: بسمله. الحمد لله الذی لیس اهل الحمد سواه والسلام علی من اصطفاه واجتبه.

۲. حاشیه شرح تهذیب الأصول (اصول فقه - عربی)

آغاز: بسمله. حمدله. والصلوة علی أفضل الأفضلیین محمد و اهل بیته الطاهرین.

این نسخه به دست حسین بن حیدر حسینی کرکی عاملی (شاگرد و مجاز از مؤلف) بانسخه مؤلف مقابله و از روی آن تصحیح شده است. مقابله رساله یکم را در جمادی الآخره ۱۰۰۲ به انجام رسانده و در آن تاریخ، از مؤلف بادعای «اعلی الله تعالی قدره فی الدارین» یاد می‌کند.

و مقابله رساله دوم را در صبح جمعه ۲ شوال ۱۰۰۹ به پایان رسانده و در آنجا، از مؤلف بادعای «قدس الله روحه» یاد کرده است.

بنابراین شجاع الدین مازندرانی پیش از شوال ۱۰۰۹ وفات یافته است.

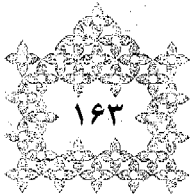
حسین کرکی در چند جای نسخه یادداشت‌هایی درباره مؤلف و رساله‌های موجود در مجموعه، به خط خود نگاشته و با اوصاف و القاب شایسته از استاد خود به عظمت یاد کرده است.

این نسخه به شماره ۱۹۹۵۵ در مخزن کتابخانه مجلس قرار گرفت.

گفتنی است میر شجاع الدین محمود طبع شعری داشته و نمونه‌هایی از اشعار وی در جُنگهای خطی آمده است.

از جمله در جنگ تقی الدین حسینی کاشانی نسخه خطی شماره ۱۰۶۶ مرکز احیاء قم.

نک: فهرست خطی مرکز احیاء ج ۳، ص ۳۰۰-۲۹۹.

عن علته يقال في الجواب لانه مستقار فيجب بان علته الاستقار
في بعض بان الاستقار انما يحصل بعد الحكم بنحو ستة فكيف يكون علته
له وكذا في القياس الثاني اذ من جملة الالفاظ ودين حكم الاصل في
بانه مستقار يقال الاستقار انما يحصل بعد الحكم بنحو ستة فثبت ان
وهذا التحقيق حقيق بالصدق والصدق في الكون
وكان بعلي سبب اه مثال اخر التعليل الحكم لعلته مشاخره على
بنوته وحققه انه اذ غلبت الولاية عن الولي الصغيرة اذ اوصى له
جنون بالحيثون العارض له اي للولي المذكور ومثال ان سبب الولاية
عنه وهو حكم الاصل مستقار على الجنون العارض له لعلته صغره فكيف
يعمل به وقد اخرج النجاشي في هذا الموضع في قوله تعالى

٣

الى ههنا انتهى كلام استاذنا المحقق العلامة
المحقق الزمان خلاصة المسعودي المتأخرين نقاها الفضل
شجاع الله واخوه البر محبوب من السيد علي ابي الحسن
المازندراني ثم الاصفهاني اعلى الله قدره في الدنيا
محمد بن الفضل والي الطاهر وعترته الاكرم من
العمر الى الله الغر المحجلين محمد بن حيدر بن محمد بن الحسين
العاملي عاملة الله بالعلوم والعلوم من اسم الاصل
بخط سيدنا المصنف وذلك في تاريخ جواهر النعمان سنة
من الهجرة النبوية على مشرقها الصلوات والتحية
في محرم سنة ١٢٨٩

كتاب التفسير

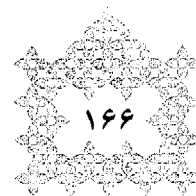
مكرر اكر اهرش على البغاء عند عدم اقراره من التحصين وهو
 لتكرار اكر اهرش على البغاء مطلقا واما الثاني فمطلقا على
 هذا الكيل اما منع الملازمة فلما ايقنا الملازمة بما ائتمنا واما منع
 اطباقه على الدعوى حيث مثلنا النهر المعلق على ارضه فلما لم
 من ان ايراد هذا المثال لا يثبت معه من المقدمات كذا كذا
 المالمع فيلزم من جميع المقدمات ثم قول الشارح في قوله المالمع
 الثاني حيث قال والثاني للمعارضته ويوررها ان يقال اه مالمع
 على ما منع الا اذا حمل على المعارضه مقدم من مقدمات كذا كذا
 ان عدم الزبط موجب لعدم المنسوط واذ كان هذا غير مستقيم
 اما اولها فبما في هذا البحث من ان هذا اشاره الى وجه الخصم
 الدعوى عند واما ثانيا فلما في فاع غرضه بان المصطلح في اليمين لافي النهر
 لان المعارضه المذكوره في المقدمه نعم ولا دخل للدعوى فيها واما
 الثالث فلان قوله بهنا لا يخص المصطلح الدعوى بالامر المعلق
 لم يرد عليه النقض بقوله نعم ولا يترك هو افتياكم الا ان يدل على انه
 نقض لدعوى المصطلح للمعارضه المقدمه وليس على ان يخرج عن كونه
 للمعهم على دعواه فكلام الشارح في قوله لا يخرج عن اصطر

وانه الموقوف للصواب
 مع تعاليم هذه الحاشية الى الجليل المسمى بالامير
 من خط استاذنا المحض قدس سره
 و قد روي في فضيلته بعد الامكان
 وكتبه صاحبها افترقا دام العيش
 اكمل من جليله احسن التمرات
 علم اسم بلطفه احسن التمرات
 الاحكام والادب والاحكام
 اجزم فان من خط استاذنا قدس سره
 سوره من شرفه المسمى بالامير

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين والصلاة على افضل الانبياء محمد وآل محمد الطاهرين بعد محمد
 اتفقت من قبل المصلين شيوخ الحسبي على شرح هذه الأصول بعون الملك المتين فتوكلت عليه
 قول المصنف تصور الامر بغير تصور ذواته وقال يدل استلزام سوفت كان ادنى
 من بيان وصحة كل من الأصول الفقهية أصول الفقه كما لا يخفى قال الشافعي في
 في كتابه الاول ان يقال في مسائل العلم والاداء ما يجب تعده استحقاقا لطلبه
 الى ما ذكر في المقدمة ويظهر من عبارة ان المقدمة حقيقة في المعنى الدور مجازة المعنى الثاني
 في غير المعنى ثوبه وان يكون مقتضاه الغاية الاولى ان يقال وان يكون مقتضاه
 لان تصور الغاية من غير ان يصرف في غاية تعلم المطالب لا يخفى في طلبه الفروع
 قوله ولقد المصنف بتوبيخ هذه آية لا يخفى ان المصنف بسبب اللامية اما لا يتطرق
 ثم ذكر الخدم والسبب ما ذكره بعد هذا القول ان يقال ولقد ذكر المصنف تعريف هذا العلم عليه
 اعني استلزام تصور او كون تصور اقراءه في غير في الاستحقاق لا يتحقق
 الكلام وان اقراءه ذهنا خارجا وان يتحقق الكثرة الذين ان تصور من حيث ان يتصور
 على معنى اقراءه الذين حيث في اقراءه في الذين ان تصور ادريس استلزام تصور
 اجراءه كما لا يخفى اذا لم يتحقق التصور التام ان التصور لا يقتضي تصور اجراءه الاول في العلم
 اجراءه انما هو ما لا يخفى ما لا يخفى على التفسير
 وكما هو العلم عند من يعرف المراد من العلم
 العلم والنفس لا يتحقق عندنا بالاحكام المراد بالاحكام وقوع النسبة ولا وقوعها في العلم
 به هو التصور فيقتضي العلوم اليقينية والظنية في العلم بالعلم بالعلم بالعلم
 بالعلم به من الاقفا والجارية فالعلم كالحسن تشترك جميع العلوم هذه اسان
 ان لا يخرج من قولنا كيف يحصل العلم بالعلم من العلم بالعلم والصدق لو كان المراد العلم
 منها العلم بالعلم بالعلم ولا يشتمل العلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم
 في العلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم
 كان العلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم
 ولا يبعد في شخص العلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم
 وبعد ان يتصور العلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم
 فالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم بالعلم

تصور الامر بغير تصور ذواته
 يدل استلزام سوفت كان ادنى
 من بيان وصحة كل من
 الأصول الفقهية أصول
 الفقه كما لا يخفى
 قال الشافعي في
 كتابه الاول
 ان يقال في مسائل
 العلم والاداء ما
 يجب تعده استحقاقا
 لطلبه

في

۶. شرحی نو یافته بر صحیفه سجادیه

رموز کنوز حکمت سجادیه، از: میرزا محمد باقر اردبیلی؛ عنوان شرح تازه یابی است که نسخه خطی آن در سال گذشته (تیر ۸۸) برای فروش به کتابخانه مجلس عرضه شده و خریداری گردید. و به شماره ۱۹۸۰۳ در مخزن کتابخانه مجلس جای گرفت.

و این معرفی نامه کوتاه در جلسه تقویم نسخه قلمی شد.

در این شرح فارسی، چهار دعای ذیل از ادعیه صحیفه سجادیه شرح شده است:

- حمد و ثنا؛

- صلوات بر افضل انبیاء؛

- درود بر حمله عرش و ملائک مقربین؛

- تحیات بر اتباع رسل؛

این شرح که از قرن ۱۲ هجری است، بیشتر جنبه ادبی دارد و با انشایی مغلق تحریر شده است.

نسخه مذکور در عصر مؤلف کتابت شده و حواشی با امضای «منه غفر الله له» دارد؛ تصحیح شده و علامت بلاغ دارد.

دیباچه این نسخه را یکی از ارادتمندان مؤلف نگاشته و از آغاز یک برگ افتادگی دارد.

آغاز افتاده دیباچه: در مقام اختیار چه مجال هوس هرگاه جنابی که علت غائی ایجاد و مخزن اسرار در روقاد.

آغاز شرح: بسمله. الحمد لله، الف و لام به جهت استغراق است و یا برای حقیقت.

ابوالفضل حافظیان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الْفَلَاحِ بِجَهْتِ اسْتِغْرَاقِ اسْتِ وَبِابِ رَاقِ حَقِيقَةِ
 وَلا مِ اللَّهِ دِرْهُرْ وَصُورِ مَحْضُورِ بِاخْتِصَاصِ جَانِبِ
 مِرَادِ اسْتِغْرَاقِ بَاشْدِ مَعْنَى چَیْنِ خَوَاصِ دِرْهُرْ کِهْ هَرْ حَمْدِ
 اَزْ هَرْ حَمْدِ زِلَاوِ اَبَدِ اسْزُودِهْ وَبِاِخْوَا هِرْ مَحِیْثِ
 فِرْدِی زَا فِرَادِ اَنِ بِرُونِ نَبَاشْدِ مَحْضُورِ ذَاتِ خِلَاوِنْدِ لَیْسِ
 کِهْ مَوْصُوفِ بَهْمُ اسْمَاءِ حَسَنِ وَصِفَاتِ کَمَالِ اسْتِ جَلَالِ
 وَغَمِ نَوَالِهْ هَرْ جِهْتِ اسْتِغْرَاقِ بَرِ اَعْتِبَارِ شَمُولِ اِفْرَادِ اِفَادِهْ
 عَمُومِ مِ نَمَایْدِ اَمَّا اَنْجَا کِهْ اِطْلَاقِ حَمْدِ اسْتِ اَزْ رُویِ لَفْظِ
 وَآنِ وَصْفِیْسْتِ بِلِسَانِ نَحْمِیلِ اِخْتِیَارِی بَجَهْتِ تَعْظِیمِ وَتَحْمِیلِ
 نَهْ بَجَهْتِ تَخْرِیرِ وَاسْتِغْرَاقِ اَزْ رُویِ اِصْطِلَاحِ وَفِعْلِیْسْتِ کِرْدَا
 بَاشْدِ بَرِ تَعْظِیمِ مَنَعْمِ اَزْ اَنِ حِیْثِیْتِ کِهْ مَنَعْمِستِ خَوَاصِ اَنْعَاثِ
 بَرِ اِنْکِسَرِ سَیْدِ بَاشْدِ وَخَوَاصِ نَهْ وَبَعْضِی تَخْصِیصِ دَاوَدِ اَنْدِ
 نَبِجْمَتِ وَاَصْلِهْ عَلَی اِی مَعْنِیَا بِنِ مِمکنِستِ کِهْ مَتَوَهِّجِ قُوْهْمِ
 نَمَایْدِ کِهْ اِکْرِبْنِدْ مَصْدَرِ نَعْمَتِ وَاَفْرَهْ وَاَفْعَالِ مَحْمُودِ کِرْدِ

۷. المسائل المتفرقة از شوشتری

شیخ جعفر شوشتری نجفی - رحمه الله علیه - در شوشتر به دنیا آمد و در کاظمین نشو و نما یافت. از محضر صاحب فصول، شریف العلماء، صاحب ضوابط، صاحب جواهر، و شیخ انصاری - رحمه الله علیهما - استفاده برد و در زادگاه خود مرجعیت و نفوذ کلمه یافت. منبرهای او در تأثیر گذاری و منقلب کردن مردم بی نظیر بود. سرانجام در حال بازگشت به نجف در «کرد»، ۲۸ صفر سال ۱۳۰۳ ق دار فانی را وداع کرد و پیکر پاکش پس از انتقال به نجف در صحن علوی مدفون گشت از آثار او است: الخصائص الحسینیة، منهج الرشاد فی الفقه الفارسی، فوائد المشاهد [۸۰ منبر از مجالس وعظ او که به رشته تحریر درآمده است]، رسالة فی اصول الدین، رسالة فی واجبات الصلاة و کتاب المسائل المتفرقة که در این مقاله به آن می پردازیم:

نسخه عکسی این کتاب که در کتابخانه مؤسسه کتابشناسی موجود است پس از کسر صفحات سفید مشتمل بر ۵۴۸ صفحه است که در بعضی صفحات آن تنها چند کلمه نوشته شده است. اکثر صفحات آن با «باسمه تعالی» یا «یا معین» و یا دیگر اسماء حق تعالی آغاز می گردد. متن کتاب در وسط صفحه و ابتدا و انتهای خطوط تقریباً مساوی است. تنها در بعضی صفحات است که متن به سبک کتب خطی قدیم از قسمت اصلی تجاوز کرده و تمام یا قسمتی از حاشیه را هم پر نموده است. خط خور دگیها کم اما کلمات کمرنگ و ناخوانا فراوانند.

شروع کتاب با توضیح مختصر مؤلف همراه است اما کتاب ناگهانی تمام می شود بلکه می توان گفت مطالب آخرین آن ناتمام است. کتاب همانطور که از نام آن پیداست موضوع واحدی ندارد بلکه مسائل فقهی یا اصولی پراکنده ای است که مؤلف آنها را تحت عنوان عانده، قاعده، فائده و مسأله ذکر کرده است. بعضی از این مسائل از چند سطر تجاوز نمی کند و بعضی دیگر تا چندین صفحه ادامه می یابد و بعضی هم با بسم الله و صلوات بر پیامبر و آل او آغاز شده اند که نسبت به دیگر عوائد و فوائد طولانی ترند و گاه حدود ۴۰ صفحه را به خود اختصاص داده اند. مسائل ناتمام و رها شده هم بسیارند.

محتویات کتاب به حسب آنچه که مؤلف در صفحه اول توضیح داده است منتسب به شیخ است:

مسائل متفرقة قد استفدتها من شیخنا المرتضى ادام الله وجوده حين كنت في المشهد الغروي وكنت أتشرف بخدمته كل ليلة في بعض المسائل وذلك حين رجوعي من الحج سنة ۱۲۷۱.

قوت علمی مؤلف و نقش وی در پخته تر شدن مطالب را از این عبارات می توان دریافت: «وحاصل کلامه - دام ظلّه - لما عرضت علیه الاشکال مرّة ثالثة ورابعة»، «و تحقیق الکلام علی ما حقّقه شیخنا المرتضى بعد تکرر الکلام فی خدمته».

با این حال در اینکه تمامی مطالب کتاب فرمایشات شیخ رحمه الله باشد تردید وجود دارد این

تردید به دو دلیل است :

۱. در ابتدای بعضی مسائل می فرماید: «قال شيخنا المرتضى سلمه الله...» اگر همه این مسائل مطالب مستفاد از جناب شیخ اعظم است اختصاص بعضی مسائل به ذکر جمله فوق چه معنی دارد؟
 ۲. در لابه لای بعضی مسائل جملاتی است که نشان می دهد عبارات قبلی از شیخ نیست؛ مثلاً در او آخر یکی از عوائد آمده است: «وقد ذكرت هذا الوجه للاستاذ - دام ظلّه - فقال إنه حقّ ولكن الظاهر...» و در عائده دیگر بعد از سبر و تقسیم و ان قلت و قلت آمده است: «وقد سألت الاستاذ شيخنا المرتضى - أدام الله ظلّه...» و یا «وقال شيخنا صاحب الجواهر لا يجوز هنا ويجوز في الزكاة وسألت شيخنا المرتضى...» و یا «قال شيخنا أولاً في جواهره...» و قال شيخنا المرتضى في رسالته... «و یا «قال شيخنا المرتضى - سلمه الله - لما عرضت عليه ذلك بان اليد ليست بنوعين...» یا این عبارت که به صراحت نشان از انتساب مطلب به خود مؤلف دارد: «عائده، قد استدلت على جواز تقليد الميت استدامه بان...» و قد ذكرت ذلك لشيخنا المرتضى - أدام الله ظلّه - فقال...»

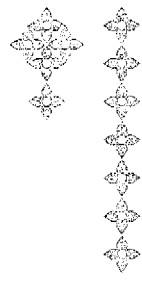
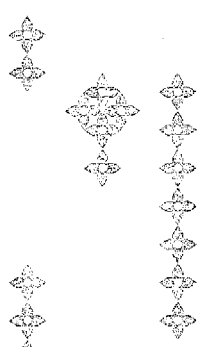
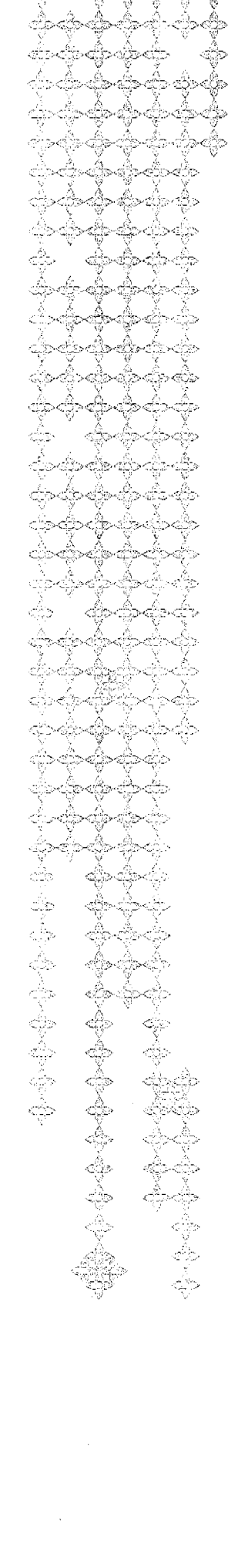
شاید بتوان گفت بعضی مطالب کتاب از خود شیخ جعفر رحمه الله است لکن از آنجا که جرقه های آن در خلال بحث با استادش در ذهن او ایجاد شده است آنها را به او منسوب کرده است. تحقیق بیشتر در این باره نیازمند مطالعه دقیق این کتاب است.

اهم مطالب فقهی که در این کتاب مورد بحث قرار گرفته عبارت است از: قصد وجه در وضوء، قاعده ضمان در معاملات فاسده، نماء مال مغصوب، القضاء و الشهادات، شک در نماز، رضاع، قاعده ید، احکام حائض در حج، متعلق زکاه در غلات که آیا جمیع محصول است یا مؤونه کسر می شود؟ لزوم تعیین بسم الله سوره، جواز تقلید میت، ابتداء تقلید اعلم، صلاة مسافر، فقه و تفقه؛

و اهم مطالب اصولی عبارتند از: مسأله مشتق، اکراه متحقق به سوء اختیار، معاصی حاصله که ترک آنها ممتنع باشد، وجوب مقدمه، اشتراط قصد عنوان برای امتثال، شرایط تمسک به مطلق، دلالة مطلق بر شیوع آیا به وضع است یا از باب عدم قید؟ ورود ادله قطعی بر اصول، شک در مخصص مفهوم و مصداقاً، حجية عام در باقی تخصیص عام به مفهوم موافقت، اجتماع امر و نهی، صحیح و اعم، اجزاء، نفی ضرر، وجوب مباشرت در واجبات، اجماع مرکب.

بیفزایم که از این کتاب در هیچ یک از کتابشناسی ها مانند ذریعه و کتب تراجم ذکر نمی شده است و برای نخست بار در کتاب شیعه معرفی می شود و به پیشنهاد مؤسسه مذکور برخی از فضلاء مشغول تحقیق آنند.

یاسر امینیان

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

